

mejeri. Mejeriet som arbejdsplads fra 1880'erne til vore dage, er naturligvis også beskrevet, og som helhed giver bogen et spændende og levende indblik i de begivenheder og forhold, der herskede i mejeriverdenen, og er dermed med til at tegne en side af det landbo-

samfund, der i dag er ved at forsvinde. Skulle der til sidst lyde et hjertesuk, over en ellers fortræffelig bog, er det over den manglende indholdsfortegnelse.

Henrik Vedel-Smith

DET 20. ÅRHUNDREDE

Ole Lange: *Den hvide elefant. H. N. Andersens eventyr og ØK 1852-1914.* (Gyldendal, 1986). 275,00 kr.

Ole Lange har markeret sig som en dygtig journalist i Information. Han skriver mundret, så hans budskab træder klart frem. Det samme gælder bogen om H. N. Andersen, hvor en klar disposition er med til at understrege Ole Langes læservenlige formåen. Det er let at blive fanget af eventyret om Hans Niels født i Nakskov 1852 som søn af en værtshusglad daglejer og en arbejdsom mor, der også på daglejerbasis måtte tage sig af det grovere arbejde, tyendet blev skånet for. »Skidt-Lise«, som hun blev kaldt, var enke med flere børn, da hun blev gift med Hans Niels' far.

Ole Lange følger Hans Niels' vej frem, selv om det kun er lidt, der vides om de enkelte etaper. Som 19-årig udlært skibsbygger kom han ud at sejle som tømmersmand. Efter nogle år som styrmand på danske skibe og efter som 2. styrmand at have givet en 1. styrmand, der ville snyde ham, et lag tæsk, kom han i midten af 1870'erne til Østen, hvor han fra 1879 fik fast bopæl i Bangkok. Snart sejlede han herfra som kaptajn, og det var også her han i 1884 etablerede firmaet Andersen & Co., som han drev i samarbejde med skiftende partnere. Udgangspunktet var et

beskedent, men i Andersens tid respektabelt sømandshotel, en sodavandsfabrik, et bageri og nogle få husbåde. Snart kom der grundspekulation til.

Allerede i 1886 erhvervedes en handelsvirksomhed, der ikke mindst i kraft af en kontrakt med den siamesiske regering om levering af forsyninger til dens marine havde en god indtjening. Andreas du Plessis de Richelieu, der senere skulle blive bestyrelsesmedlem i ØK, havde en fremtrædende position i Siams administration og var ikke uden betydning for denne indtægtskilde. Gode forbindelser til den kongelige siamesiske administration var også baggrunden for, at firmaet opnåede store skovkoncessioner, som samtidig begrundede opførelsen af en stor savmølle i Bangkok. Teak eksporteredes på egne sejlskibe til Europa.

Firmaet Andersen & Co indgik med næsten alle dets aktiviteter i det danske ØK, da det stiftedes som aktieselskab i 1897 med en aktiekapital på 2 millioner kr. Andersen & Co havde da en egenkapital på ca. en halv million kroner, hvoraf halvdelen var H. N. Andersens. Langes formulering om en beskedent egenkapital forekommer ikke velvalgt, tidens prisniveau taget i betragtning. Det var ikke uden grund, H. N. Andersen som kun 44 årig blev direktør i ØK med Isack Glückstadt, direktør for Landmandsbanken, Skandinavians største bank, som bestyrel-

sesformand. Flere dampere bestiltes på B & W, og mindre end et år efter starten fik kompagniet ret til at føre splitflag. Forbindelsen til det danske kongehus var synlig.

H. N. Andersens hurtige tur op ad den sociale rangstige, ikke mindst takket være en utrolig evne til at omgås mennesker af alle sociale lag, fra kongelige til sømænd, er velkendt. Det gælder også den videre vækst for ØK, hvor H. N. Andersen til stadighed forstod at trække i de rigtige tråde, så ØK bl.a. hurtigt blev accepteret som partner i eksisterende konkurrencebegrænsende aftaler mellem udenlandske rederier. ØKs virkefelt udstrakte til alle verdenshavene. I 1914 fremstod ØK som et velkonsolideret foretagende med mere end 10.000 ansatte. Det var ifølge Ole Lange bl.a. takket være en strategisk tænkende H. N. Andersen, der dog, understreges det i bogen, blev tilsmilet af tilfældigt opståede muligheder og internationalt opadgående konjunkturer. Det var markant fra efteråret 1905. ØK tjente store penge, da russerne efter det forsmædelige nederlag til Japan måtte hyre tonnager til at sejle soldater hjem til Europa. I 1906 og 1909 gik kompagniet med succes ind i produktionen af henholdsvis cement og sojakager. Cementen eksporteredes i overensstemmelse med en aftale med F. L. Smidth & Co, der fik hjemmemarkedet for sig selv, mens sojabønnerne importeredes. Egne skibe klarede transporten. Dansk Sojakagefabrik A/S, der producerede sojaolie til industrien og sojakager til den ekspanderende animalske landbrugsproduktion, måtte udvides allerede i 1913. Også i Stettin drev kompagniet en oliefabrik med godt udbytte. I 1905 etablerede kompagniet sig på St. Thomas for at kunne sælge vand og kul til den stigende dampskibsfart, som H. N. Andersen rigtigt så yderligere ville stige, når Pa-

namakanalen åbnedes. Også investeringer, der skulle vise sig særdeles givtige på længere sigt, foretog kompagniet i disse år. I 1908 og 1910 investeredes i store kokos- og gummiplantager, som først efter 7-8 år kunne forventes at give nogen produktion af betydning. I 1912 begyndte ØK som det første rederi i verden en udskiftning af dets flåde med motorskibe. Listen over nye aktiviteter kunne udvides, men er tilstrækkelig til at illustrere et hurtigt voksende selskab, der formåede at investere klogt i fremtiden, samtidig med at der tjentes gode penge.

Det er imidlertid ikke Ole Langes mål så meget at dvæle ved fremgangen i årene efter 1905 som at punktere myten om kompagniets stadige fremgang. Hovedformålet for Lange er gennem en tilsyneladende omhyggelig analyse af de trykte regnskaber at vise, hvorledes H. N. Andersen og hans bestyrelse alene gennem vildledende, ja sågar bedragerisk regnskabsaflæggelse flere gange formåede at få tilført kompagniet ny kapital i årene umiddelbart efter århundredskiftet.

ØK havde det vanskeligt i disse år med beskedne overskud og direkte tab på flere aktiviteter. Bl.a. erkendte kompagniet for sent, at Rusland ville lide nederlag i krigen mod Japan 1904-05. Lange gør det til en eklatant fejl-vurdering. Det var det også set i bakspejlet; men ØK var i datiden langt fra ene om at blive overrasket af nederlaget. ØK var heller ikke, trods Langes uvilje mod at indrømme det, ene om at have etableringsudgifter, som datiden ikke umiddelbart har kunnet forvente ville forrente sig.

Vedrørende kompagniets regnskabsaflæggelse er der ikke, som ved næsten enhver større regnskabsaflæggelse, tvivl om, at en række posteringer og værdiansættelser kan diskuteres. Og det er, som fremhævet af Lange, uom-

tvisteligt, at ØK i disse etableringsår med behov for yderligere kapitaltilførsler søgte at fremstille kompagniets status i et overdrevent optimistisk lys. Kompagniets ledelse kunne ikke på det tidspunkt vide, i hvor høj grad eftertiden skulle indfri dens vildeste forventninger. Men det er også åbenbart, at Lange i sin kritik af og anklager i forbindelse med regnskabsaflæggelsen skyder langt over målet. Eksempler herpå har allerede været givet i dagspressen, og yderligere kritik kan ventes, (Niels Klerk i Politikens kronik 18.12.86 og Per Bros forventede anmeldelse i Historisk Tidsskrift). Ole Lange er ganske enkelt ikke fortrolig med principperne for det dobbelte bogholderi eller datidig regnskabspraksis, hvilket f.eks. viser sig, når han flere gange (s. 62, 65, 67, 79, 112, 114f.), om end i forskellige vendinger, omtaler det som et af beviserne på tvivlsom regnskabspraksis, at underskud føres frem til følgende år ved at blive optaget under aktiverne i status. Det var almindelig regnskabspraksis.

Det anførte om ØKs regnskabsaflægelse er særlig uheldigt, da det indgår som et centralt led i Langes karakteristik af H. N. Andersen og hans forretningsmetoder og fremstår som en del af baggrunden for, at H. N. Andersen i konflikten med den tidligere kompagnon og filialleder i Bangkok Emanuel Kinch straks tog retræten, da sagen begyndte at komme frem i pressen med støtte til Kinch.

Der er ingen tvivl om, at H. N. Andersen tidligt havde en klar forestilling om det image, han ønskede offentligheden skulle have af sig. Dette image omfattede ikke alle hans gerninger, og slet ikke de magtkampe, der var en del af baggrunden for hans senere position som ubestridt og tilsyneladende uplettet leder af et verdensomspændende ØK. Det er formentlig tilstrækkelig for-

klaring på, at han ikke ønskede, at offentligheden fik nøjere indblik i den ikke særlig blide behandling, han havde udsat Kinch for, og som Lange med indlevelse beretter om.

Bogen er skrevet på kun et år. Det er betydeligt hurtigere, end det normalt ses. Det er derfor forståeligt, at ikke alt materiale om H. N. Andersen er gennemgået. Og det er en god præstation, når det resulterer i en læsevenlig bog, som det er tilfældet uagtet en del gentagelser på grund af manglende gennemarbejdning af manuskriptet. Men det er mindre godt, når en af bogens hovedteser i vid udstrækning hviler på et fejlagtigt grundlag.

Per Boje

Wilhelm Ernst Winterhager: *Mission für den Frieden. Europäische Mächtepolitik und dänische Friedensvermittlung im Ersten Weltkrieg. Vom August 1914 bis zum italienischen Kriegseintritt Mai 1915.* (Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1984). 730 s.

Bogen behandler ØK-direktør H. N. Andersens fascinerende forsøg på at skabe fred mellem de krigsførende stormagter i perioden fra 1. verdenskrigs udbrud og frem til Italiens indtræden i krigen i maj 1915.

Yderligere behandler bogen Englands, Tysklands og Ruslands krigs- og fredspolitik – herunder de forskellige holdninger i de pågældende lande – i samme periode.

Mens danske historikere (bl.a. Kaarsted, Sjøqvist, Hvidt og Dybdahl) har bedømt H. N. Andersen fredsmission negativt, mener den vesttyske historiker Wilhelm Ernst Winterhager, at det var en seriøs aktion, der havde en reel chance for at lykkes.

Når fredsmissionen alligevel mislyk-